

Acțiunea politico-diplomatică pentru realizarea actului proclamării Regatului României (1878-1881)

Suzana Bodale

Schimbările survenite în statutul politico-juridic al României între 1878 și 1881, în titulatura oficială a țării și a conducătorului ei s-au făcut pe fundalul unor condiții externe foarte dificile.

Se știe că perioada care urmează conflictului de la sudul Dunării din 1875-1877 este deosebit de complexă. Tratatul de pace din 1878 au fost o expresie vie a relațiilor tensionate dintre marile puteri și a bulversării arenei “marii politici”. Pe de o parte, asistăm la ascensiunea Rusiei în sud-estul Europei, care a redeschis concurența cu Austria pentru dominație în această zonă, iar, pe de altă parte, Germania își afirmă cu fermitate poziția de hegemon în cadrul Congresului de pace de la Berlin (iunie-iulie 1878), secondată de aproape de Anglia. Un al treilea element important este dat de schimbările majore petrecute în statutul politico-juridic al României, al Serbiei, al Muntenegrului și chiar în cel al Bulgariei, unde remarcăm încercările marilor puteri de a-și impune propriul interes, politica lor fiind dusă exact în spiritul practicii din deceniile anterioare, chiar dacă aceste state își câștigaseră suveranitatea.

Astfel, condițiile pentru recunoașterea independenței României au fost foarte dure; schimbul teritorial, extinderea semnificației “afacerii Strousberg” de la una economico-juridică la una politică, obligativitatea de a da satisfacție “problemei evreiești” au fost încercări foarte sensibile pentru politicienii români. Prin urmare, entuziasmul manifestat imediat după succesul militar și la întoarcerea de pe front a fost repede inhibat. Primii care au resimțit apăsarea exercitată de fostele puteri garante au fost cei din elita politică, iar consecința firească o reprezintă faptul că unele obiective naționale importante, a căror îndeplinire ar fi trebuit să urmeze direct obținerii independenței, au ajuns, din nou, într-un con de umbră. În consecință, se revenea la politica devenită tradițională românilor, aceea a încercărilor de reglementare pe cale politico-diplomatică și a impunerii “faptelor împlinite”, atunci când contextul o permitea.

Pe lângă dificultățile legate de recunoașterea independenței de stat, noua atitudine a marilor cabinete implică și complicarea problemei proclamării regatului. Întotdeauna proclamarea acestuia s-a legat de obținerea suveranității, fiind o consecință logică a acesteia. Imediat după conflict însă, opoziția internațională s-a manifestat ferm prin declarații directe. De exemplu, Andrassy afirma că avem toată susținerea Austriei, mai puțin în privința regatului, plan căruia i se opune printr-un

“vetto absolut”¹. De asemenea, condițiile impuse pentru recunoașterea independenței au întârziat în sine realizarea regalității. În primul rând, satisfacerea lor a ajuns prioritatea politicii externe românești. Apoi, în 1878, ar fi fost imprudent să se proclame regatul ca un “fapt împlinit”, știindu-se că recunoașterea acestui act s-ar fi obținut doar cu mari compromisuri. Mai mult, România nu putea risca să-și întoarcă Austro-Ungaria împotriva sa, aceasta având o atitudine binevoitoare, mai ales în condițiile în care Rusia devenise o amenințare permanentă. Astfel, guvernul român decide amânarea proclamării regatului, iar Kogălniceanu, ministrul de Externe, prezintă un asemenea plan drept “zvon” și încearcă să acrediteze ideea că niciodată nu a fost vorba despre așa ceva. El mai afirmă că la întoarcerea lui Carol de pe frontul sud-dunărean, acesta a fost aclamat de mulțime și de Camere, dar că nici el, nici miniștrii nu au rostit apelativul “rege”. Mai mult, omul politic român susține că “România poate să-și crească prestigiul și fără a adopta un titlu străin și contrar tradițiilor ei”². La fel au fost instruiți Calimachi-Catargiu, însărcinatul de la Paris³ sau cel de la Petersburg, Ion Ghica⁴. Era o maximă precauție din partea Cabinetului, fapt dovedit, ulterior, de consistența tratatelor pentru recunoașterea titlului de “Alteță Regală”.

De aceea, într-o scrisoare adresată tatălui său, prințul Carol reamintește că, după întoarcerea de pe front, la sfârșitul anului 1877, chestiunea titlului a fost prima pusă în discuție de către cabinet, însă el a combătut-o⁵. Explicația o dă singur: nu voia să pară un gest forțat, ci, dimpotrivă, și-ar fi dorit un act solemn, consacrat de o nouă Constituție revizuită⁶. Domnitorul sugera în felul acesta așteptarea recunoașterii independenței, astfel încât proclamarea regatului să nu pară un gest minor.

Este exact situația în care se circumscrie modificarea titlului avut de Carol, la 9/21 septembrie 1878, de când s-a hotărât acceptarea oficială a apelativul de “Alteță Regală”. Adevărul este că se impunea o lege care să reglementeze precis acest aspect, deoarece, dacă în adresările oficiale se foloseau “*Monseigneur*”, “*Prince*” sau “*Sire*”, în memoriile deschise adresate de români, formulele trădau doar

¹ Ion Bălăceanu către I. C. Brătianu, Viena, 27 decembrie 1877, în *I. C. Brătianu. Acte și cuvântări*, III, fără loc, 1930, p. 148-149 [în continuare, *I. C. Brătianu. Acte*, III].

² <Probabil ciornă>, Kogălniceanu către Bălăceanu, Ministerul Afacerilor Externe, Direcția Arhivelor Diplomatice, Fond *Problema 21 (1860-1896)*, vol. 114, f. 53 [în continuare, M.A.E., D.A.D., fd. *Problema 21*, vol. ..., f. ...].

³ Telegramă Kogălniceanu către Calimachi-Catargi, București, 23 ianuarie 1878, *Ministère Affaires Étrangères. Archives Diplomatiques-Turquie-Bucharest*, vol. 43, f. 36, la A.N.I.C., Colecția *Microfilme Franța*, rola 22 [în continuare, *M.A.E.-A.D-Turquie-Bucharest*, vol. ..., f. ..., A.N.I.C., *Microfilme Franța*, r. ...].

⁴ Langenau către Andrassy, Londra, 18/30 ianuarie 1878, A.N.I.C., Fond *Casa Regală*, dosar 42/1878, f. 13 [în continuare, A.N.I.C., fd. *Casa Regală*, ds. ...].

⁵ Scrisoare Carol către Carol Anton, București, 7/19 noiembrie 1878, în *Regele Carol I al României. Cuvântări și scrisori*, II: 1877-1886, București, 1909, p. 154 [în continuare, *Regele Carol I*, II].

⁶ *Ibidem*.

o imensă creativitate, dar nu și o bază terminologică potrivită din punctul de vedere al uzanțelor diplomatice⁷.

Demersurile pentru găsierea unei noi titulaturi acceptate și de Europa sunt foarte numeroase, iar cel mai mare sprijin în această problemă l-a acordat Austria. Motivația se leagă de încercarea ei de a găsi simpatie într-o zonă unde Rusia se întărise foarte mult. Apoi, nu trebuie omise nici "indicațiile" Berlinului, care era dispus să susțină o reorganizare a Austro-Ungariei, cu o lărgire a influenței sale în Răsărit și care dorea chiar realizarea unei alianțe austro-române, benefică ambelor state germane, pentru că astfel Viena și-ar fi apărut mai bine granița sudică, iar Germania ar fi progresat cu planul său de izolare a Franței. De asemenea, prin manifestarea sprijinului diplomatic, Monarhia Dualistă câștiga autoritate la nordul Dunării, iar, într-o eventuală problemă a regatului, putea emite pretenții și pune condiții. Practic, la acel moment, în 1878, obținea o amânare a înlăptuirii acestui plan românesc. Așadar, pentru o vreme, românii trebuia să se consoleze doar cu titlul de "Alteță Regală".

Pe de altă parte, și guvernul român considera această soluție ca pe un compromis favorabil. Când Cabinetul trebuia să impună unui parlament nefavorabil ratificarea Tratatului de la Berlin, era oportun, pentru a-și consolida poziția, să aibă succes în problema proclamării regatului. Apoi, satisfacerea cerințelor Austriei era un act înțelept, deoarece Rusia reprezenta o continuă amenințare. Nu în ultimul rând, acceptarea de către puteri a unei schimbări treptate a titulaturii lui Carol crea un precedent favorabil și pentru încercarea ulterioară de proclamare a lui drept rege. Pentru diplomații români, demersurile pentru recunoașterea internațională a titlului de "Alteță Regală" erau o bună ocazie de a testa limitele acceptate de marile puteri, eventual de a sesiza tipul obstacolelor ce urmau a fi întâlnite. Deoarece România trecuse dintr-o dată "de la extaz" la agonie", de la victoriile de pe front la amputările teritoriale și la recunoașterea independenței în condiții umilitoare, trebuia ca oamenii politici români să găsească soluții pentru reafirmarea politicii naționale. De aceea, baza noilor demersuri devenise exact acceptarea noului apelativ, precum și dreptul de a trimite sau de a primi miniștri plenipotențieri.

Pentru obținerea acestor deziderate, Germania a acceptat să medieze din "culise", pe lângă marile cabinete, lăsând, totuși, ca Austria să aibă inițiativa. Astfel, contele Münster, ambasadorul german la Londra, a testat opinia lui Salisbury, prilej cu care Anglia a declarat că prințul Carol ar putea să-și ia, după preferință, titlul de "Mare Prinț" sau de "Mare Duce"⁸ numai dacă cele două imperii centrale susțin

⁷ Faptul că oamenii încercau să găsească formule cât mai potrivite, mai politicoase, este demonstrat de faptul că, în memoriile deschise adresate lui Carol, apar expresii de genul: "Măriei Sale Domnitorului", "Alteței Sale Serenissime Principelui", "Domnitorului Carol I", "Măriei Sale domnitorului românilor, Carol I", iar în ziarul "Românul" din 2 martie și, respectiv, din 5 iunie 1868 se utilizau formulele: "Înălțimei Sale, domnitorului Carol I", sau chiar "Alteței Sale Regale, Principelui Carol I, domnitorului Românilor".

⁸ Deym către Andrassy, Londra, august 1878, A.N.I.C., fd. *Casa Regală*, ds. 17/1878, f. 1 ș. u.

inițiativa. A urmat atragerea Austriei în problemă, Münster transmițându-i concluziile lui Deym, consulul vienez la Londra, pentru a le raporta mai departe.

Așadar, Ion Bălăceanu, cel care a devenit, mai târziu, primul trimis extraordinar și ministru plenipotențiar român, a găsit la Viena un teren foarte favorabil, Curtea imperială anunțându-l că este dispusă să-i acorde lui Carol onorurile unui “Mare Duce”, cu titlul de “Alteță Regală”⁹. În același timp, Bălăceanu a fost inițiat și în formulele diplomatice uzitate între suverani, în funcție de titlurile purtate¹⁰. Aceasta era, practic, admiterea în marea familie a “predicatelor” de tradiție folosite în Europa monarhică. Prin urmare, Andrassy îl sfătuiește pe Carol să adopte printr-un simplu decret “predicatul” de “Alteță Regală”, apoi să anunțe curțile prin note diplomatice. Austro-Ungaria era dispusă să dea o recunoaștere imediată, ceea ce simplifica foarte mult problema¹¹.

Așadar, după ce, în urma războiului, situația se complicase, așa încât s-a impus renunțarea la proclamarea regatului, Carol însuși declarând că este de acord să rămână doar cu titlul de “prinț”¹², iată că, pe 9/21 septembrie 1878, Consiliul de Miniștri a reușit să impună titlul de “Alteță Regală”. Imediat, ministrul de Externe Kogălniceanu a trimis o notă diplomatică tuturor însărcinaților, în care se explică, practic, justetea gestului: “Carol aparține unei dinastii auguste, a devenit suveranul unui stat independent, care prin suprafață, populație și grad de dezvoltare este mai important decât multe state, care poartă chiar rangul de regat”¹³. Apare în acest moment o serie de argumente, care vor fi folosite și mult dezvoltate, inclusiv în negocierile pentru proclamarea regatului.

Pentru a înțelege pe deplin semnificația actului din 9/21 septembrie 1878, trebuie să mai analizăm de ce dintre formule “Mare Duce” sau “Mare Prinț”, folosite în discuțiile diplomatice, s-a ales tocmai “Alteță Regală”, mai ales că au apărut discuții în epocă. Iată, puțin confuz este consulul britanic, White, care informează că, pentru moment, Carol a renunțat la titlul de “Mare Prinț”, dar miniștrii lui l-au sfătuit insistent să-și ia titlul de “Alteță Regală”¹⁴. Într-adevăr, demersul românilor părea inofensiv. Așa cum s-a generalizat sistemul impus de Henric V, prinții din familia regală se numeau “Alteța Voastră Regală”, iar șeful Casei, bineînțeles, “Rege” sau “Regină”¹⁵. Așadar, titlul era unul în consonanță cu condițiile îndeplinite de Carol,

⁹ Scrisoare Carol către Carol Anton, București, 7/17 noiembrie 1878, în *Regele Carol I*, II, p. 254.

¹⁰ *Ibidem*. Există o ierarhie foarte strictă. Astfel, împărații și regii se adresează unui alt împărat sau rege cu formula “*Monsieur, mon frère*”, marii duci cu “*mon bon Cousin*”, iar principii cu “*Sire*”.

¹¹ Telegramă Bălăceanu către Kogălniceanu, Viena, 6/18 septembrie 1878, M.A.E., D.A.D., fd. *Arhiva Istorică*, vol. 131, f. 4 [în continuare: M.A.E., D.A.D., fd. *Arhiva Istorică*, vol. ..., f. ...].

¹² Telegramă Debains către <indescifrabil>, București, 23 ianuarie 1878, M.A.E.-A.D-Turquie-Bucharest, vol. 43, f. 34v, A.N.I.C., *Microfilme Franța*, r. 22.

¹³ Kogălniceanu către trimiși, în M.A.E.- D.A.D., fd. *Arhiva Istorică*, vol. 131, f. 10.

¹⁴ White către <indescifrabil>, București, 23 septembrie 1878, *Public Record Office-London, Foreign Office, Turkey*, vol. 12, f. 128, la A.N.I.C., Colecția *Microfilme Anglia*, rola 120 în continuare: *Pub.Rec.Off.-L, Foreign Office, Turkey*, vol. ..., f. ..., A.N.I.C., *Microfilme Anglia*, r. ...].

¹⁵ Gh. Iacob, *Introducere în diplomație*, Iași, 1998, p. 238.

care era prinț de Hohenzollern, iar tatăl său avea, de altfel, dreptul să folosească acest apelativ. Păreră noastră este că problema trebuie văzută dintr-un alt unghi, deoarece și "Mare Duce" (adică "Arhiduce"), de exemplu, este o titulatură foarte valoroasă, dar s-a optat ferm pentru "Alteța Regală". De aceea, credem că decisiv în alegere a fost termenul "regală". Chiar dacă regatul nu s-a putut proclama în 1878, noua denumire trimitea cel mai direct, semantic, la acesta, subliniind intențiile de viitor ale românilor. Nu era nevoie de titluri sofisticate pentru suveran, ci de unul care să afirme ideea națională. Crearea regatului tuturor românilor ar fi rezolvat definitiv aspirațiile naționale ale românilor de a avea un stat național unitar. În plus, un mare ducat nu era potrivit cu această idee.

Nu cunoaștem exact poziția lui Carol față de problema schimbării titlului. Este posibil ca acesta să o fi trecut pe un plan secundar din cauza complicațiilor externe apărute, o dovadă în acest sens fiind una dintre declarațiile monarhului, în care se arată că guvernul român a hotărât să introducă noul titlu pentru țară, așa încât "m-a surprins cu el"¹⁶. Guvernul și, în special, Kogălniceanu¹⁷ sunt cei care insistă. Acest lucru este demonstrat și de numeroasele demersuri diplomatice ale însărcinaților români, dar și de corespondența purtată între București și aceștia. Promovarea noului apelativ a fost atât de puternică încât oficialii străini au început să se adreseze ca atare încă înainte de aprobarea Consiliului de Miniștri. De fapt, nota diplomatică a impus legalitatea peste o formulă care se generalizase deja, așa cum mărturisea chiar Kogălniceanu¹⁸.

Recunoașterea noului titlu s-a făcut foarte repede deoarece, până pe 13/25 octombrie 1878, toate marile puteri au trimis confirmările la notificările trimișilor români; un al doilea val de notificări, trimise Serbiei, Greciei, Belgiei, Olandei și Statelor Unite, a fost onorat prin note oficiale până la sfârșitul lunii noiembrie¹⁹. Kogălniceanu, mai ales, dezvoltă o energie deosebită în privința recunoașterii după toate uzanțele a titlului de "Alteța Regală". Prin urmare, se solicită o a doua notă oficială de confirmare din partea Rusiei, după ce aceasta oferise doar una simplă, iar, ulterior, se revine printr-o circulară de atenționare ca toți trimișii să aștepte note oficiale²⁰. Se dorea, astfel, manifestarea unui gest de voință specific unui stat suveran, nedorind să se lase posibilitatea interpretării facile a actului.

Singurele probleme au apărut, paradoxal, tocmai din partea Austro-Ungariei și a Germaniei, ceea ce este o dovadă în plus că ajutorul lor nu fusese neinteresat. Aceste state nu se opun recunoașterii noului apelativ, însă Viena se exprimă într-o manieră care creează perplexitate, recunoscând titlul doar pentru Carol și prinții din

¹⁶ Scrisoare Carol către Carol Anton, București, 7/19 noiembrie 1881, în *Regele Carol I*, II, p. 225.

¹⁷ Hoyos către Andrassy, București, 21 aprilie 1879, A.N.I.C., fd. *Casa Regală*, ds. 12/1879, f. 53.

¹⁸ Instrucțiuni Kogălniceanu către Bălăceanu, 9/21 septembrie 1878, M.A.E., D.A.D., fd. *Arhiva Istorica*, vol. 131, f. 7.

¹⁹ M.A.E.-D.A.D., fd. *Arhiva Istorica*, vol. 131, f. 47-48, 60.

²⁰ Circulară Kogălniceanu, București, 20 septembrie/2 octombrie 1878, M.A.E., D.A.D., fd. *Arhiva Istorica*, vol. 131, f. 39.

Casa sa, succesori la tron²¹. În acest fel, apărea posibilitatea ca titlul să nu mai fie recunoscut dacă tronul ar fi fost ocupat de un prinț dintr-o altă dinastie, ceea ce, trebuie să recunoaștem, este tipic pentru politica ei (a se vedea, de asemenea, maniera în care a recunoscut dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza și unificarea deplină a Principatelor). Atitudinea Curții de la Viena nu este deloc întâmplătoare, deoarece Carol nu avea urmaș la tron, iar succesiunea nu era încă reglementată.

Mai dură este poziția Germaniei. Ea urmărea să primească satisfacție în “problema evreiască” și în “afacerea Strousberg” și, în consecință, încearcă să forțeze guvernul român. Mai întâi, întârzie recunoașterea, pe motiv că Bismarck se află la Köln și nu poate aproba nota de confirmare²². Gheorghe Várnav-Liteanu, trimisul român la Berlin, insistă, subliniind că România va respecta condițiile de la Berlin, că s-au încheiat reglementările pentru Basarabia și Dobrogea și că urmează soluționarea “chestiunii sociale a evreilor”, iar recunoașterea titlului ar fi o “putere morală dată guvernului ca să impună aceste probleme în Camere”²³. Ministrul de Externe von Bülow îi răspunde cu diplomație că, la întoarcerea lui Bismarck, Germaniei îi va face plăcere să recunoască titlul și chiar să trimită un ministru plenipotențiar, nu doar rezident, la București, dar nu într-un viitor foarte apropiat²⁴. Iată, deci, cum, indirect, apare presiunea asupra guvernului român pentru a ceda în fața condițiilor germane. Fugitiv, von Bülow se angajează să vorbească cu Bismarck despre urgentarea trimisului, dar “există mulți germani care amintesc cancelarului despre condițiile de la Berlin”²⁵.

Așadar, în contextul în care, în 1878, marile puteri nu spijineau proclamarea regatului, guvernul a luat inițiativa adoptării titlului de “Alteță Regală” pentru Carol, ceea ce trimitea la încercarea îndeplinirii planului proclamării regatului în viitor. Acest titlu, împreună cu demersurile românilor de a se trimite miniștri plenipotențiar au reprezentat manifestări energice ale unui stat suveran, care, deși i se impuseseră condiții grele pentru recunoașterea neatârării, dorea să se afirme mai ferm pe arena internațională. Germania și Austro-Ungaria și-au oferit, condiționat, sprijinul în medierea acestei probleme, ceea ce anunță cursul politicii externe românești în perioada următoare, adică gravitarea în jurul Vienei și a Berlinului.

Chiar dacă atât s-a putut îndeplini în 1878, ideea edificării Regatului României își păstrează actualitatea și în perioada următoare, când demersurile politico-diplomatice au primit mai multă consistență. Dacă până în acel moment problema s-a pus împreună cu cea a independenței, începând cu anul 1879 există discuții efective pe marginea acestui subiect, ceea ce anunță și o iminență a

²¹ Bălăceanu către Carol, Viena, 25 septembrie 1878, A.N.I.C., fd. *Casa Regală*, dos. 54/1878, f. 1v.

²² Instrucțiuni Kogălniceanu către Liteanu, 16/28 septembrie 1878, M.A.E., D.A.D., fd. *Arhiva Istorică*, vol. 131, f. 29.

²³ *Ibidem*, f. 29v.

²⁴ Liteanu către Kogălniceanu, Berlin, 17/29 septembrie 1878, M.A.E., D.A.D., fd. *Arhiva Istorică*, vol. 131, f. 33.

²⁵ *Ibidem*, f. 33v ș. u.

producerii actului. România acționează în viitor ca stat suveran, folosind adesea “faptele împlinite”.

În 1879, se prefigurează tot mai clar faptul că acceptul Germaniei, în primul și cel mai important rând, dar și al celorlalte puteri depindea de soluționarea “problemei evreiești” și a “afacerii Strousberg”. În acest sens, din Berlin, Liteanu comunica lui Carol că von Bülow este nemulțumit fiindcă Parlamentul trenează în chestiunea modificării articolului 7 din Constituție²⁶. Totodată, de Saint-Vallier, reprezentanțul francez în capitala germană, transmitea însărcinatului român că ar fi suficientă doar naturalizarea evreilor indigeni, iar lordul Russell spunea că este important doar ca principiul să fie fundamentat legal, căci se pot “închide ochii asupra respectării acestuia”²⁷. Astfel, Berlinul îi dă de înțeles lui Liteanu că, ulterior, România poate trece la îndeplinirea unor fapte mai mari, care “să merite elogiul istoriei”, putând fi “recompensată pentru prezent chiar prin constituirea Regatului României”²⁸.

Interesul diplomaților străini în jurul problemei regatului devine din ce în ce mai mare. În special, consulul Austriei urmărește cu atenție orice inițiativă sau zvon și întocmește, după aceea, rapoarte detaliate. Prin urmare, în aprilie 1879, Hoyös își dădea cu părerea dacă era sau nu posibilă înfăptuirea actului. Astfel, acesta ajungea la concluzia că lucrul nu este cu putință, ceea ce liniștea Viena, impacientată de reproșurile ministrului de Externe sârb, care susținea că e normal ca pentru suveranul lor, Milan, să fie acceptat titlul de “Alteță Regală” odată ce “România a obținut regatul”²⁹. Hoyös se baza pe cele declarate de informatorii săi, unul dintre ei fiind chiar un ministru, care niciodată nu îi spusese că ar fi fost discuții pe această temă în guvern. După părerea trimisului austriac, actul de la 9/21 septembrie 1878 a izvorât din voința lui Kogălniceanu, dar I. C. Brătianu nu “vrea complicații pentru o «chestiune de formă», chiar dacă prințul Carol crede că ar fi un surplus de garanție”³⁰.

Prin urmare, marele turneu diplomatic al lui Vasile Boerescu (revenit la Externe din dorința lui Carol) la Viena, Berlin, Paris, Roma și Petersburg, din august 1879, creează foarte multă curiozitate. Oficialii străini la București sunt la “concuranță” pentru a afla dacă s-au atins și alte probleme pe lângă cea a naturalizării evreilor. Așadar, britanicul White îl întreabă franc pe Boerescu dacă s-au făcut referiri și la titlul de rege³¹. Ministrul român a negat, adăugând însă că s-a discutat, în schimb, despre problema succesiunii, care va trebui reglementată de viitoarea Constituantă³². Același Boerescu a mai declarat că, deocamdată, Rusia se opune ideii

²⁶ Liteanu către Carol, Berlin, 4 martie 1879, A.N.I.C., fd. *Casa Regală*, ds. 14/1879, f. 1v.

²⁷ *Ibidem*, f.2.

²⁸ *Ibidem*, f.2v.

²⁹ Hoyös către Andrassy, București, 21 aprilie 1879, A.N.I.C., fd. *Casa Regală*, ds. 12/1879, f. 52.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ White către Salisbury, București, 13 octombrie 1879, *Pub.Rec.Off.-L, Foreign Office, Turkey*, vol. 8, f. 26v, la A.N.I.C., Colecția *Microfilme Anglia*, rola 123.

³² *Ibidem*, vol. 8, f. 27.

regatului³³, date fiind relațiile foarte reci de la acel moment, și că este posibil ca și celelalte puteri să fi adoptat această atitudine. Important de reținut este faptul că încep să se contureze atitudini oficiale referitoare la succesiune, care era, după cum se știe, o problemă mai veche, reglementată doar la nivel de principiu în Constituție. Boerescu își etalează, din nou, stilul binecunoscut, al obținerii unor rezultate prin negocieri cu “pași mărunți”, fiind evident că lămurirea problemei succesiunii ar întări poziția dinastiei de Hohenzollern și că ar servi idealului proclamării regatului. De altfel, pregătirea rezolvării acestei chestiuni s-a făcut din timp, înaintea turneului diplomatic al ministrului român de externe, în aprilie 1879, când Carol I-a invitat pe fratele său mai mare, Leopold, însoțit de unul dintre fii, să vină în România, deoarece “chestiunea dinastiei va păși în curând pe planul întâi”³⁴, după terminarea procesului recunoașterii independenței.

Sfârșitul anului 1879 aduce o atitudine mai binevoitoare și din partea Germaniei, Radowitz sfătuindu-l pe Liteanu să-i recomande lui I. C. Brătianu un voiaj diplomatic la Berlin la sfârșitul lunii ianuarie 1880 (n. n., după un presupus vot afirmativ al Camerei în problema căilor ferate), “când s-ar putea pune în discuție multe probleme, care ar interesa ambele țări”³⁵. Evenimentele au urmat, așadar, un curs logic, vizita lui Vasile Boerescu a pregătit-o pe cea a lui I. C. Brătianu și, apoi, pe cea a lui Carol, Germania fiind dispusă la unele concesii în “problema evreiască”, după ce a primit satisfacție în cea a acționarilor ei implicați în “afacerea Strousberg”. Odată câștigată bunăvoința Berlinului, românii puteau spera ca în 1880 să se facă progrese în privința proclamării regatului.

Într-adevăr, turneul din martie 1880 al lui I. C. Brătianu la Viena și Berlin s-a dovedit a fi capital, deoarece a marcat apropierea puterilor centrale de România. În consecință, numeroasele demersuri ale trimisului la Viena, Ion Bălăceanu, pe marginea problemei regalității, vin pe un teren foarte fertil. La fel ca și turneul diplomatic al lui V. Boerescu din 1879, și cel al lui I. C. Brătianu a provocat interpretări controversate printre trimișii la București. Era clar că această vizită nu s-a ocupat doar de problema joncțiunii căilor ferate româno-austriece, așa cum se declarase oficial. Inițial, ambasadorii au fost convingși că, pe lângă discuțiile menite să concretizeze, pe de o parte, relațiile dintre România și Austro-Ungaria, iar pe de altă parte, cele dintre România și Germania, se vor atinge și chestiunile succesiunii și ale regatului. Însă, după întoarcerea în țară, în urma confirmărilor venite de la sursele lor de încredere, oficialii au fost convingși că s-a abordat exclusiv problema succesiunii. Această informație este adevărată, fapt confirmat de Ion Bălăceanu³⁶, iar renunțarea s-a produs din cauza atitudinii prințului Reuss, ambasadorul german la Viena, cu care s-a întâlnit premierul român. Acest diplomat a avut o atitudine

³³ *Ibidem*.

³⁴ Scrisoare Carol către Carol Anton, București, 3/15 aprilie 1879, în *Regele Carol I*, II, p.294-295.

³⁵ Liteanu către I. C. Brătianu, Berlin, 28 decembrie 1879, A.N.I.C., fd. *Casa Regală*, ds. 37/1879, f. 4.

³⁶ Bălăceanu către Carol, Viena, 28 aprilie 1879, A.N.I.C., fd. *Casa Regală*, ds. 34/1879, f. 1.

descurajantă, în sensul că a cerut ca România să menajeze, în primul rând, interesele austriece și să nu aibă pretenții la mărirea teritoriului³⁷, “deoarece, mai întâi, s-ar impune să câștigăm încrederea marilor puteri și ar fi potrivit să lăsăm un an între recunoașterea independenței și momentul încununării edificiului”³⁸. Era exact punctul de vedere al Dublei Monarhii, care dorea, astfel, să facă presiuni asupra guvernului român. Așadar, deși Berlinul își dăduse acordul de principiu în favoarea proclamării regatului, la cererea Vienei a fixat o amânare de un an.

Trebuia testată, prin urmare, și opinia Austriei. “Spargerea gheții” printr-o discuție “pur academică” i-a revenit lui Ion Bălăceanu, care se întretine pe 27 aprilie 1880, cu Haymerle³⁹. Momentul ales este unul foarte propice, deoarece, de curând, alegerile din Anglia fuseseră câștigate de către liberalii lui Gladstone, susținători ai panslavismului, considerat un pericol de către austrieci. Mai mult, succesorul lui Andrásy, cel care afirmase răspicat la 1878 că “dacă va fi un rege la Dunăre, atunci el va fi împăratul”⁴⁰, anume Haymerle, era mai moderat, existând posibilitatea unei colaborări mai rodnice. Discuția cristalizează punctele de vedere austriac și român, care, cu diferite nuanțe, s-au regăsit și în întâlnirile ce au urmat. Haymerle crede că Berlinul, Roma și, posibil, Londra nu au de ce să se opună, doar că momentul este prost ales, Europa nemaivând nevoie de încă o problemă. Bălăceanu răspunde că nu a cerut o soluție imediată și că nu se va trece la fapte fără consimțământul Vienei⁴¹. Trimisul român și-a menajat interlocutorul exact în punctele “nevralgice”. Oricum, marele câștig este că Haymerle conștientizează că, în curând, va trebui să mediteze, să ia poziție oficială față de problema românilor. Peste toate, trebuie conservat sprijinul german și trebuie așteptat cursul evenimentelor internaționale, pentru că Austria s-ar putea să aibă nevoie de prietenia României, cu atât mai mult cu cât în vara aceluiași an avuseseră loc incidente otomano-muntenegrene, care puteau arunca în “aer” mai vechea “chestiune orientală”.

Așadar, anul 1880 nu aduce decât tatonări diplomatice în problema regalității. Singura realizare concretă este reglarea succesiunii la tron, fapt asupra căruia guvernul a insistat foarte mult, considerându-l ca fiind chiar mai important decât chestiunea titlului în sine. Existența unei ordini clare la succesiune era menită să consolideze atât poziția dinastiei lui Carol cât, mai ales, să anuleze orice speranță eventualilor pretendenți.

Cea care a deschis calea unei rezolvări atât de elegante a situației successorale a fost vizita lui Carol la Berlin, Viena și Sigmaringen de la sârșitul verii anului 1880. În voiajul său european, prințul a evitat, din demnitate, să se pună în postura unui solicitant la diferitele curți europene⁴² și evită abordarea directă a

³⁷ Bălăceanu către Carol, Viena, 18 mai 1879, A.N.I.C., fd. *Casa Regală*, ds. 35/1880, f. 1v.

³⁸ *Ibidem*, f.2.

³⁹ Bălăceanu către Carol, Viena, 28 aprilie 1880, A.N.I.C., fd. *Casa Regală*, ds. 34/1880, f. 1v ș. u.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 1v.

⁴¹ *Ibidem*, f. 2-4.

⁴² Ducros către Aubert-St. Hilaire, București, 8 decembrie 1880 *M.A.E.-A.D-Turquie-Bucharest*, vol. 3, f. 129, DANIC-B, *Microfilme Franța*, r. 47.

problemei coroanei regale. În schimb, problema succesiunii era considerată una personală și, în consecință, a fost abordată cu împăratul Wilhelm, șeful Casei de Hohenzollern, cu prințul Carol Anton, șeful ramurii Sigmaringen, și cu Leopold, moștenitorul domeniului Sigmaringen. Așa cum a estimat și guvernul, era o “problemă între prinți”⁴³, care nu avea nevoie de nicio intervenție pe linie administrativă.

Așadar, s-a decis ca reglementarea succesiunii să se facă prin intermediul scrisorilor de familie. Mai întâi, Carol s-a adresat prințului Carol Anton (23 octombrie 1880), scriindu-i că are nevoie de un act formal, de o scrisoare semnată de toți membrii Casei, prin care să se accepte succesiunea la tron a unuia dintre ei. Și Carol Anton și Leopold îi răspund, pe 21 noiembrie, că sunt de acord, că Leopold renunță în favoarea fiului său Ferdinand, dar că încă mai speră la apariția unui moștenitor direct. Cel mai important este “Actul familiei princiare de Hohenzollern”, trimis pe 24 noiembrie 1880; practic, este vorba de un acord al moștenitorilor și singura dintre scrisori adusă la cunoștința corpului diplomatic într-un mod oficial⁴⁴.

La începutul lunii decembrie, ambele Camere ratifică documentul, stipulându-se că, la majorat, Ferdinand trebuie să se stabilească în România, că urmașii lui vor fi botezați și crescuți în tradiția ortodoxă, dar el, fiind succesor colateral, își va putea exercita liber religia și că toți prinții ereditari ai dinastiei de Hohenzollern primesc apelativul de “Prinț de România”⁴⁵.

Observăm că, față de momentul proclamării “Alteței Regale”, se face un pas în plus în ceea ce privește solemnitatea actului reglării succesiunii. Totul este foarte minuțios pregătit, de la acordul șefului Casei la schimbul scrisorilor de familie, la prezentarea oficială a actului semnat de prinți și până la acordarea girului legislativului.

Teoretic, anul 1881 trebuia să înceapă sub bun augur. Dar începutul lui marchează apropierea ruso-austriacă, românii fiind obligați să adopte o poziție mai conciliantă pentru a preveni izolarea⁴⁶. De aceea, acceptă înființarea Comisiei Mixte a Dunării, organism nereglementat prin Tratatul de la Berlin. În consecință, pentru a atenua pericolul ca aceasta să decidă în problema libertății de navigație pe Dunăre, așadar de a se afecta suveranitatea, oamenii politici români încearcă să obțină subordonarea ei autorității Comisiei Europene a Dunării, astfel încât Austro-Ungaria să nu aibă vot preponderent.

Situației dificile de pe planul extern i se adaugă și complicațiile interne, încă din 1880 înregistrându-se bulversări în interiorul taberei liberale. De exemplu, în aprilie 1880, I. C. Brătianu îi acordă lui Kogălniceanu un rol minor prin numirea în postul de ambasador la Paris. De asemenea, la debutul lui 1881, șeful partidului

⁴³ Hoyös către Haymerle, București, 14 iulie 1880, A.N.I.C., fd. *Casa Regală*, ds. 29/1880, f. 99.

⁴⁴ A.N.I.C., fd. *Casa Regală*, ds. 27/1880, f. 39v ș. u.

⁴⁵ White către Grandville, București, 12 iulie 1880, *Pub.Rec.Off.-L, Foreign Office, Turkey*, vol. 2, f. 30, la A.N.I.C., Colecția *Microfilme Anglia*, rola 126.

⁴⁶ *Istoria românilor* (coordonator Gh. Platon), vol. VII, tom II: *De la Independență la Marea Unire (1878-1918)*, București, 2003, p. 238.

încearcă atragerea “dizidenților” din jurul lui Vernescu și, în același timp, a grupării junimiste⁴⁷.

Este posibil ca, în perspectiva proclamării regatului, Carol să-și fi manifestat dorința de a exista un guvern de uniune, care să exprime voința națională. Prințul ținea mult ca “să-și ia coroana și nu să o primească” și probabil dorea ca actul să fie foarte bine și solemn marcat. Însă, interesant de analizat este dacă liberalul I. C. Brătianu este sincer atunci când îi invită pe tinerii junimiști la guvernare, dacă, după toată energia depusă pentru negocierile în problema succesiunii, era dispus să le permită opozanților să se afișeze cu laurii victoriei. Înclinăm să credem că nu. Într-adevăr, încă din ianuarie 1881 i-a propus conservatorului P. P. Carp să intre la guvernare, deoarece “majoritatea liberală din cameră îi crește peste cap” și că o va mai tolera doar până la votarea bugetului (n. n., 1 aprilie în fiecare an), după care va cere dizolvarea, iar cu noua cameră “vrea să proclame regatul”⁴⁸. Nu ar fi nimic de suspectat în această propunere, deoarece P. P. Carp, o personalitate competentă, nu era și șeful partidului său. Deși măgulitoare, dacă propunerea ar fi fost acceptată de Carp, ea risca să producă disensiuni între conservatori, benefice, bineînțeles, tot partidului lui I. C. Brătianu. Astfel, opozanții au respins oferta tocmai pentru că nu s-a adresat organismului în sine, ci doar unor membrii (mai erau vizați George Cantacuzino și Theodor Rosetti). Liderul liberal își urmărește scopul cu abilitate, astfel încât revine la sfârșitul lunii februarie cu aceeași propunere, care are o soartă identică. Carp se adresează chiar prințului, cerând de la el chemarea la guvernare, însă acesta, conștient că I. C. Brătianu are controlul situației, lasă să se subînțealgă că este și cel care decide. Este lesne de dedus că liberalul a intuit răspunsul Curții.

În ceea ce privește proclamarea regatului, probabil intenționat, s-au permis “scurgeri” de informații, astfel încât ambasadorii fac numeroase comentarii, iar rapoartele despre această problemă, mai ales cele austriece, devin aproape zilnice.

Brătianu a reușit să țină întreaga acțiune sub control, niciun ambasador nu știa exact “ce” o să se întâmple, dar mai ales “când” se va proclama regatul, deși se vehiculau ca date 8 aprilie și 10 mai, iar părerea unanimă era că actul devenise iminent⁴⁹. Cu austriacul Hoyös, peședintele Consiliului a recurs la un “joc” diplomatic al nervilor și al inteligenței. Trebuia evitată bruscarela Vienei, ca să nu treacă într-o opoziție flagrantă. De altfel, chiar Berlinul, de sprijinul căruia se beneficia în secret, a avertizat că interesele Dublei Monarhii trebuie avute în vedere. Practic, la fiecare conversație cu Hoyös, Brătianu îl asigură că nu se va face nimic fără acceptul Austriei, ba mai mult, aștepta ca inițiativa proclamării regatului să o ia aceasta, așa cum promisese încă din 1880, cu prilejul vizitei sale acolo⁵⁰ (*sic!*). Un alt argument preferat al lui I. C. Brătianu este punerea în prim-plan a pericolului rusesc, pe fundalul agravării situației în Balcani, impunându-se necesitatea menținerii

⁴⁷ Ion Mamina, Ion Bulei, *Guverne și guvernanți (1866-1916)*, București, 1994, p. 50.

⁴⁸ Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*, II: (1881-1886), București, fără an, p. 5.

⁴⁹ Hoyös către Haymerle, București, 19 martie 1881, A.N.I.C., fd. *Casa Regală*, ds. 16/1881, f. 10.

⁵⁰ *Ibidem*.

“ordinii” la Dunăre. Apoi, mereu susține că țara este într-o mare fierbere, că este interpelat în Parlament, întreat în guvern, în partid, de către trimișii diplomatici, fiind posibile manifestații de susținere a proclamării regatului⁵¹ (*sic!*). Și, de asemenea, amintește permanent despre pericolul atentatelor împotriva lui Carol și despre acțiunile contracandidaților la tron⁵². Oricum, intenția nu era ca “să ne transformăm într-un Piemont”⁵³. Toate “tușele îngroșate” de premierul român duceau la aceeași atitudine inflexibilă a Vienei, care condiționa discutarea problemei regatului de rezolvarea “chestiunii Dunării”, bineînțeles în maniera dorită de ea.

Reticență se manifesta și Rusia, care a atras atenția, prin prințul Uruzov, că va reacționa foarte dur împotriva unui “fapt împlinit”⁵⁴.

Dar tocmai aceasta se prefigura a fi soluția. Contextul general era favorabil, deoarece celelalte puteri nu formulară obiecții. Pe de altă parte, “problema Dunării” devenea din ce în ce mai acută, crescând opoziția critică față de “vânzarea”, cedarea intereselor dunărene doar pentru satisfacția în “chestiunea titlului”⁵⁵. De aceea, Brătianu se decide să acționeze în spiritul politicii “faptului împlinit”, cu mult înainte de datele planificate. Îmboldul l-a dat nefericitul eveniment al asasinării țarului Alexandru II, pe 1/13 martie 1881. Este momentul când pe plan internațional se instaurează o stare de nedumerire, când atenția este concentrată asupra Rusiei. De asemenea, se putea invoca nevoia creșterii siguranței naționale și a dinastiei, pe fundalul recrudescenței nihilismului. Nu în ultimul rând, se evitau eventualele condiții din partea unui vecin incomod, necunoscându-se atunci intențiile noului țar Alexandru III față de români. Apoi, era și cea mai sigură cale de contracarare a Austriei în “problema Dunării”.

Pornind de la aceste date, Parlamentul, la sugestia guvernului, a luat decizia acțiunii de la 14/26 martie 1881, impunând surpriza și, așa cum menționa Hoyös, “faptul împlinit”.

Așadar, concluzionăm că între 1878 și 1881 s-a trecut la etapa acțiunilor politico-diplomatice concrete, cu scopul introducerii regalității în România.

Prima mare reușită a fost adoptarea titlaturii de “Alteță Regală” pentru Carol la 9/21 septembrie 1878, după ce, din cauza opoziției Austriei și a Rusiei, nu se putuse proclama regatul, deși ar fi fost o consecință logică a obținerii independenței. Oricum, titlul de “Alteță Regală” ne apropia de acest ideal.

Revenirea lui Boerescu la Externe este una benefică, deoarece, în urma turneului său diplomatic din 1879, s-au făcut pași importanți în problema succesiunii, care s-a reglementat onorabil, la sfârșitul anului 1880, cu acordul împăratului Wilhelm și prin schimbul de scrisori de familie, Ferdinand devenind noul moștenitor.

⁵¹ *Ibidem*, f. 11.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ *Ibidem*, f. 13.

⁵⁴ White către Grandville, București, 1 aprilie 1881, *Pub.Rec.Off.-L, Foreign Office, Turkey*, vol. 22, f. 113, la A.N.I.C., Colecția *Microfilme Anglia*, rola 131.

⁵⁵ Hoyös către Haymerle, București, 19 martie 1881, A.N.I.C., fd. *Casa Regală*, ds. 16/1881, f. 15.

Pe lângă importanța în sine a stabilirii ordinii successorale, nu se poate să nu observăm că momentul era un element în plus pentru trecerea la rangul de regat. Teoretic, demersul accelerat din 1880 părea că se va concretiza repede în 1881. Dar, probabil, și inspirată de Germania, care condiționa acordarea sprijinului său de o apropiere româno-austriacă, Viena începe să se manifeste tot mai refractar, condiționându-și acordul de rezolvarea, în favoarea ei, a “problemei Dunării”, adică de acordarea votului preponderent. Pe de altă parte, obiecții mai moderate manifestă și Rusia, care nu este dispusă să accepte faptul împlinit.

Tocmai de aceea, după ce au fost înlăturați și oponenții politici interni, I. C. Brătianu instrumentează acțiunea de la 14/26 martie 1881, profitând tocmai de situația internațională neclară legată de tragicul sfârșit al țarului Alexandru II. Se îndeplinea, astfel, un nou mare “fapt împlinit” al românilor.

Summary

The political-diplomatic Action on the Proclamation of the Romanian Kingdom (1878-1881)

During 1878-1881, the political-diplomatic actions on the proclamation of the Romanian Kingdom become solid, many actions being taken at all Cabinets of the European powers. The first great success of the Romanian Government in fulfilling this objective was to adopt on 9/21 September 1878 the title of “Royal Highness” for Carol. That year, because of the opposition from Austria and Russia, the Kingdom could not be proclaimed, although it would have been an inherent consequence after obtaining the independence. The return of Vasile Boerescu on the seat of Foreign Minister is favourable, given that his actions taken after the diplomatic tour of 1879 appease the management of the title issue. Therefore, important actions were taken in the succession problem, which has honourably settled by the end of 1879 with the approval of Emperor Wilhelm and by the exchange of family letters, Ferdinand becoming the new heir. Apart from the importance of the succession order, we cannot omit to notice that a new additional element emerges in the adoption of the kingdom status.

Although the year 1880 seemed to bring the imminent solution of this issue, the international political situation complicates unexpectedly. Most likely inspired by Germany, which promised its conditioned support for a Romanian-Austrian political approach, Vienna starts to act more and more reluctantly in the “Danube question”, restraining its approval to find a solution not in its favour. On the other hand, moderate objections come from Russia as well, which is not willing to accept another *fait accompli* from the Romanians.

This is why, after the consolidation of the Government’s position, by annihilating any initiative from the Conservatives in the title issue, I. C. Brătianu plans the action of March 14/26 1881, taking advantage of the ambiguous international context related to the tragic death of Tsar Alexander II.